

ASPECTE ALE ACTIVITĂȚII CULTURAL-POLITICE A BURGHEZIEI ROMÂNE DIN TRANSILVANIA LA SFÎRȘITUL SEC. XIX ȘI ÎNCEPUTUL SEC. XX

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, în imperiul austro-ungar se accentuează asuprirea națională. După 1867, în Transilvania se duce o politică de deznaționalizare care a determinat puternice reacții în sinul întregii populații românești în fruntea căreia se afla burghezia română de aici, mai ales intelectualitatea. Burghezia română luptă pentru emancipare națională, pe baze constituționale, dar mai ales spre sfârșitul perioadei de care ne ocupăm, era prezentă perspectiva realizării unității naționale.

Împotriva politicii de deznaționalizare, a tendințelor discriminatorii în politica economică și culturală a guvernelor, burghezia întreprinde o serie de acțiuni menite să ducă la ridicarea culturală a maselor cu scopul creării unei baze sociale largi în sprijinul acțiunilor sale. Crearea de școli, intensificarea activității publicistice, înființarea de asociații culturale, de însoțiri agricole și țărănești sînt forme și metode pe care le întrebuița în lupta ei. Un loc de seamă în acest sens îl ocupă expozițiile naționale organizate în această perioadă de burghezia română, prin intermediul „Astrei” sau al altor asociații. Importanța acestor expoziții este deosebită în lupta populației românești pentru emancipare culturală și națională. Rolul expozițiilor organizate în Transilvania a fost relevant încă de Barițiu¹. Recent primele expoziții românești formează obiectul unui articol al cercetătorului Pop Simion², care prezintă unele aspecte de la expoziția organizată la Brașov în anul 1862. Articolul de față încearcă să abordeze această problemă din punctul de vedere al rolului expozițiilor organizate de românii transilvăneni în activitatea lor economică, culturală și politică.

Burghezia română din Transilvania a organizat aceste expoziții cu scopul de a da un impuls dezvoltării economice proprii, dar mai ales de a demonstra capacitatea creatoare a populației române din Transilvania și, în consecință, justețea aspirațiilor sale economice și politice.

Prima dintre expoziții a fost organizată în 1862, la numai un an după înființarea Astrei, proiectarea ei datînd încă din 1861. În primele luni ale anului 1862 se alege un comitet de organizare, format din zece membri, între care erau G. Barițiu, Iacob Mureșianu³, care trebuiau să se ocupe de popularizarea ei și mai ales de achiziționarea exponatelor. În acest sens, în presă se publică o serie de articole privind selecționarea materialelor și modul de a le transporta la Brașov, unde se fixase locul expoziției; în diferite localități iau ființă subcomitete care aveau aceeași menire.

¹ G. Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*, vol. III, Sibiu, 1891, p. 498.

² S. Pop, *Primele expoziții economice românești*, în *Probleme economice*, nr. 3/1966.

³ *Bibl. Acad.*, fond Barițiu, ms. 982.

Momentul organizării expoziției ni se pare semnificativ. E perioada imediat următoare decretelor imperiale din 1860—61, care au dat burgheziei române noi speranțe de emancipare națională. Expoziția trebuia să fie încă un argument în favoarea drepturilor politice ale burgheziei române. Barițiu publică în preajma și în timpul expoziției o serie de articole, arătând scopul organizării ei. În articolul „Cointelegere pregătitoare pentru expozițiunea națională din Brașov în 16/28 iulie 1862”⁴, el subliniază că expoziția a fost organizată ca să arate gradul de cultură „întru care se află poporul românesc din toate clasele și din toate ținuturile, să arate tuturor acelor care strigă că românii n-au nici meserii, nici agricultură, nici arte frumoase, românii așa cum sint”. Acest ultim motiv e reluat de Barițiu în discursul rostit la deschiderea expoziției⁵. „Între manifestarea vieții noastre naționale, sociale și politice și între opiniunea formată de alte popoare despre noi domnește tocmai și pe cîmpul industriei și al agriculturii încă și pînă în aceste momente o diferență din cele mai aprige”, deși „masa precumpănitoare a poporului românesc a fost, mai e în stare pînă azi de a-și produce și îndeplini cele mai multe trebuințe ale viețuirii sale pămîntești după faptele brațelor sale”. Este explicabilă o asemenea propagandă în favoarea expoziției făcută de personalitatea marcantă transilvăneană: Barițiu încă de la începuturile activității sale publicistice era convins că emanciparea românilor este posibilă prin propășirea economică multilaterală paralel cu luminarea prin școli, prin cultură. Ideile acestea aparțin formației sale iluministe și în slujba lor va pune multă ardoare în publicistica română. În cadrul expoziției el motivează de ce s-a organizat exclusiv din produse românești. Aceasta nu provine — spune el — dintr-un egoism național, ci din aceea că „măsura este dictată de natura scopului, că adică voim să ne arătăm așa precum sîntem”, date fiind condițiile vitrege în care s-a dezvoltat populația română din Transilvania. Conchide că „va veni odată acel timp cînd ura și dezbinarea, temerea și presupunerile reciproce vor dispărea dintre noi... iar aceasta va fi atunci și numai atunci cînd toate aceste popoare vor sta pe altă culme a culturii”⁶.

Expoziția s-a deschis în 28 iulie 1862, la Brașov, cuprinzînd un număr de circa 2200 de exponate. Dacă analizăm condițiile în care s-a organizat, lipsa oricărui sprijin din partea statului, numărul este relativ mare, mai ales că era prima acțiune de acest fel. Nu s-a putut organiza o expoziție de vite din cauza timpului scurt și a lipsei de mijloace de transport.

Bogat reprezentate sînt regiunile din jurul Brașovului, Sibiului, dar nu lipsesc obiecte din Banat, Crișana, Budapesta și Viena*.

Pe categorii, cele mai bogat reprezentate sînt produsele industriei casnice țărănești. Din nevoia trebuințelor zilnice și a gustului pentru frumos s-au născut minunatele porturi naționale apreciate în mod elocvent de vizitatori. Sînt expuse apoi torturi (fire) fine de tot felul, tricotațe, țesături, covoare etc.

Meseriile sînt și ele prezente, deși în număr mai mic. Obiectele expuse în acest domeniu sînt cele care-l ajutau pe țaran în activitatea zilnică. Obiectele de tîmplărie, croitorie, blănărie, cojocărie, fierărie etc. completau gama bogată a uneltelor agricole. Nu lipsesc produsele muncii țărănești, soiuri de griu (prezentate de Molnar din Cluj), vinuri (Blaj, Alba Iulia, Arad) și celelalte produse agricole.

Vrînd să dea o imagine de ansamblu a vieții populației românești, nu lipsesc din expoziție nici obiectele de artă, picturile lui Mihail I. Pop, C. Popescu, Vlădăreanu, sculpturile lui I. Pop și ale țaranului Gosea din comuna Boița.

Din relatările animatorului și organizatorului ei, G. Barițiu, rezultă succesul deplin al expoziției; jumătate din exponate puteau figura la o expoziție universală. Folosul expoziției pentru populația românească, cu tot numărul redus al exponatelor, a fost de ordin moral și material. Moral prin aceea că „se dete românilor ocaziunea nouă de a-și cunoaște și mai bine facultățile spirituale, de a se

⁴ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 5,17 ian. 1862.

⁵ *Idem*, nr. 60,1 aug. 1862.

⁶ *Idem*, nr. 5,17 ian. 1862.

* La expoziție putea să se prezinte orice român originar din Austro-Ungaria, indiferent de domiciliu.

încrede pe viitor mai mult în puterile proprii, de a se face cunoscut altor popoare pe un teren pe care acelea învățaseră pînă acum numai a-l disprețui, de a le insufla totodată respect ca pe viitor să judece mai drept pe români, silindu-se a-l și cunoaște mai de-aproape⁷. Material, prin aceea că o mare parte a exponatelor au fost donate în folosul Astrei.

O altă expoziție, cea din 1881 de la Sibiu, are o semnificație politică și mai pregnantă, datorită atît momentului cînd a fost organizată cît și atitudinii guvernului austro-ungar față de organizatorii ei. Deschiderea expoziției coincide cu constituirea partidului național român și începutul perioadei cînd se făceau eforturi pentru informarea opiniei publice europene asupra situației populației românești din Transilvania prin memorandumurile adresate împăratului și difuzate pe întregul continent. Conținutul politic este exprimat chiar în „Apel către poporul românesc, în cauza expozițiunii naționale”, în care se lansează o chemare călduroasă către populația română de a participa cu toate mijloacele la reușita acestei acțiuni, date fiind părerile unora că „în mîinile poporului nu se află nici un ram de industrie”⁸. În noile condiții ale dualismului, expoziția trebuia să fie „un document viu despre aceea că în aceste țări trăiește un popor compact a cărui individualitate nu poate fi ignorată”⁹. Ea trebuia să fie și a fost, după cum se exprimă presa vremii, „nu numai o demonstrațiune națională, deși poate neintenționată, ci un protest viu și solemn contra sistemului actual de guvernare”¹⁰. În „Telegraful Român” se spune clar că expoziția „va fi cu un titlu mai mult la justificarea pretențiunilor noastre și pe tărîmul politic”¹¹.

Amploarea pregătirilor pentru expoziție, începute încă în a doua jumătate a anului 1880, a determinat poziția ostilă a guvernului față de organizarea ei. La cererea comitetului de organizare din 15 ianuarie 1881, de a se acorda un ajutor de stat pentru expoziție din fondurile prevăzute în acest scop, se răspunde cu adresa vicecomitelui din Sibiu, August Senor, prin care se interzicea organizarea expoziției de către *Astra*, pe motiv că în statutele sale este înscris numai dreptul de a se ocupa exclusiv cu activitatea culturală a populației românești. Recursul înaintat de Barițiu și Iacob Bologa ministrului nu este acceptat¹². În aceste condiții întreaga organizare este trecută în mîna unui comitet particular, din care făceau parte aproximativ aceleași persoane: George Barițiu, Eugen Brote, Demetriu Comșa, Partenie Cosma, Visarion Roman etc., în total 15 membri¹³.

Aceste șicane, precum și zvonul lansat cu bună știință de autorități, că participanții la expoziție vor fi impuși cu impozite mai mari, au dăunat bunei organizări a expoziției, dar nu și desfășurării ei. Expoziția s-a deschis la 15/27 august și trebuia să rămînă deschisă pînă la 25 august/6 septembrie. La cererea vizitatorilor termenul de închidere a fost prelungit cu încă 8 zile, adică pînă la data de 2/14 septembrie. Noua expoziție a marcat un real progres față de cea din 1862, atît prin durată, numărul obiectelor expuse (circa 10.000) cît și prin calitatea lor. Paralel s-a organizat o expoziție de vite și de fructe.

Prin programul lansat de „*Astra*”, expoziția trebuia să cuprindă 6 secțiuni: I. montanistică (materii fosile, minereuri), II. agricultură, silvicultură și horticultură (produse cerealiere și viticole), III. industrie (chimică alimentară, lemn, casnică), IV. mașini și unelte, V. arte, VI. produse literare și mijloace instructive¹⁴.

Față de expoziția din 1862 se observă că acum accentul se pune pe produsele meseriașilor. La Sibiu s-a construit un pavilion special pentru această expoziție, pe o suprafață de 750 m.p.¹⁵, (vezi anexa), excluzînd aleile de la intrare, unde erau expuse căruțe, pluguri și mașini agricole.

⁷ *Idem*, nr. 63,9 aug. 1862.

⁸ V. Curticăpeanu, *Întemeierea societății ASTRA și rolul ei în cultura poporului român*, în *Studii*, XIV (1961) p. 1459.

⁹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 89,18/30 aug. 1881.

¹⁰ *Idem*, nr. 100,4/16 sept. 1881.

¹¹ *Telegraful Român*, nr. 76,2 iulie 1881.

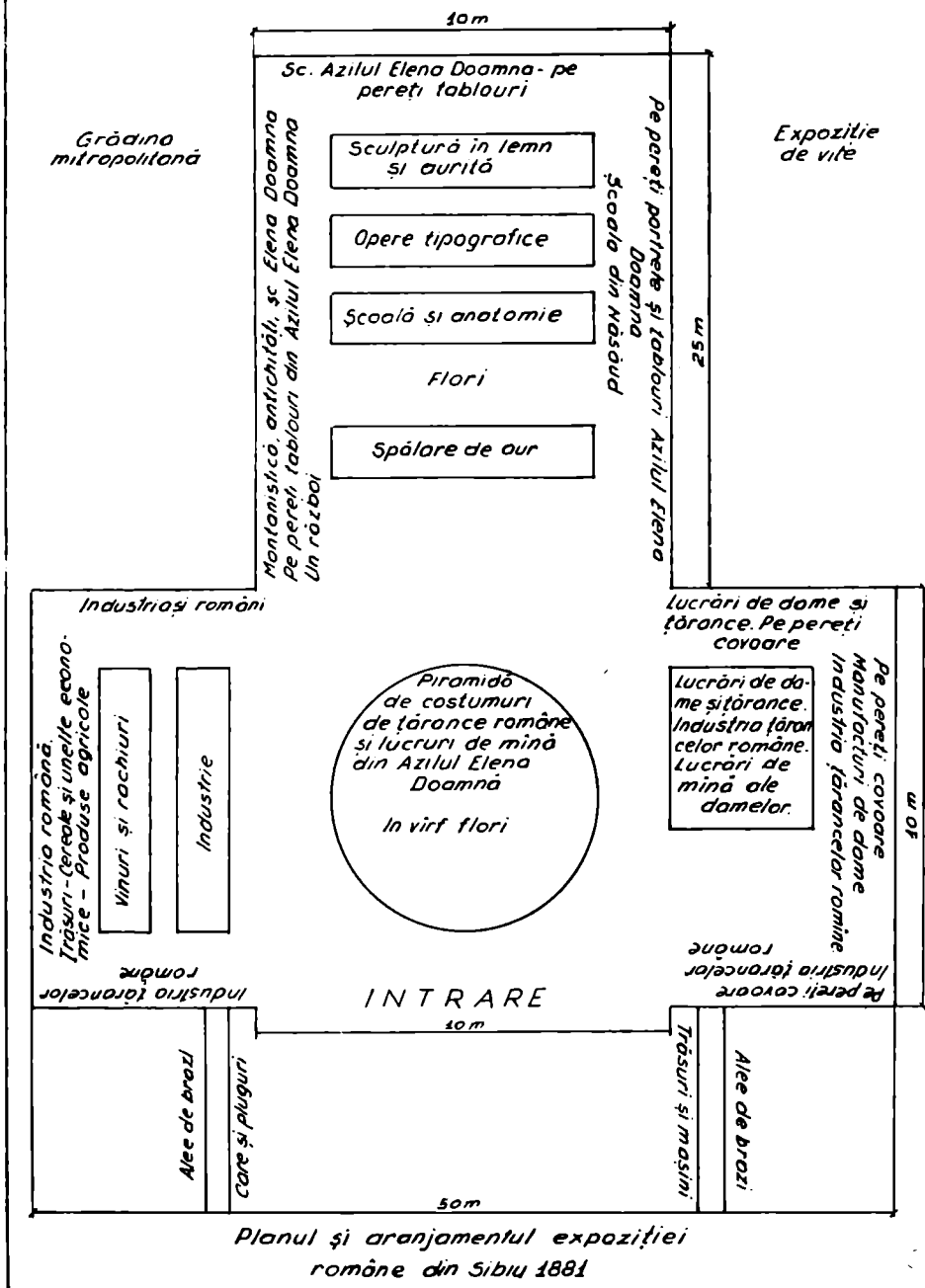
¹² *Transilvania*, XII (1881), p. 106–108.

¹³ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 75,4/16 iulie 1881.

¹⁴ *Bibl. Acad.*, fond Barițiu, ms. 962.

¹⁵ *Familia*, nr. 65,30 aug. 1881.

ANEXĂ

Planul și aranjamentul expoziției române din Sibiu 1881

Din analiza catalogului cu obiecte expuse se poate constata că expoziția și-a îndeplinit programul. Predomină și acum produsele industriei casnice țărănești, mai ales cele confecționate de țărâncile române. Aceste obiecte excelează atât prin numărul mare cât și prin gustul deosebit, frumusețe și varietate. Elogiile sînt unanime. „Ori vom privi covoarele cu mostre antice, ori cătrînțele în forme și culori atât de variate, ori cusăturile fine de cămăși, ori ștergare, fețe de masă — se scrie în „Telegraful Român“¹⁶ — la toate trebuie să admirăm, pe lângă soliditatea lor, armonia culorilor, variațiunea formelor și dexteritatea în întrebuițarea lor“. Aceste caracteristici se întîlnesc într-un grad superior în țesăturile și cusăturile cu fir de aur și argint ale Elisabetei Coșar din Belinț, admirate unanim.

Elogii sînt aduse și de presa germană. Iată ce scrie „Hermannstädter Zeitung“: „Dacă se privesc lucrurile expuse de țărânce și dacă se examinează precizia în tors, uniformitatea cusăturilor, arta, figurile din piesele textile, alegerea fericită și compunerea cu gust a culorilor, exactitatea în imitarea formelor naturale, atunci trebuie recunoscut că aici se expune o bogăție rară de inteligență și talente“¹⁷. Și continuă: „Recunoașterea trebuie să fie și mai mare dacă se ia în considerare în ce împrejurări și condiții au luat naștere aceste obiecte“. Aprecierile vizitatorilor transilvăneni și străini întăresc remarcă lui Iosif Vulcan că „industria de casă a țărâncelor noastre este decorul, comoara și fala acestei expoziții“¹⁸. Multe din aceste obiecte au fost cumpărate de reprezentanți ai caselor comerciale din străinătate prezenți în această perioadă la Sibiu. De aceleași aprecieri s-au bucurat exponatele azilului „Elena Doamna“ din București, bogat reprezentate la expoziție, singurele premiate cu medalia de aur.

Toți cei care au vizitat și expoziția din 1862, apreciază însă că progresul față de aceasta s-a datorat bogăției de exponate a meseriașilor. E prezentă o mare gamă de meserii: papucărie, pielărie, cojocărie, croitorie, tîmplărie, tapițerie, rotărie etc. La acestea se mai adaugă tot felul de unelte agricole. Se remarcă în acest domeniu plugurile expuse de Dimitrie Ghyte din Oradea, prin calitățile lor evidențiate la arăturile efectuate practic în timpul expoziției. Cu atenție e privită mașina de vînturat, confecționată de V. Ardeleanu din Sibiu, precum și căruța țărânului Lungu Maniu din Rășinari, care „ca autodidact, fabrică pe fiecare an o mulțime de căruțe ușoare, cu care face comerț însemnat în România“¹⁹.

La această expoziție figurează și creații ale inginerilor români. Adrian Diaconu prezintă proiecte de clădiri, școli. E prezentat apoi proiectul unei căi ferate cu stațiunea, profile, poduri, tuneluri, împreună cu devizul. Nu lipsesc proiecte cu planuri de irigații, canalizări sau diverse mașini. Senzație au făcut stereometrul inventat de inginerul Pușcariu din Craiova, precum și gara portativă „Glorina“ a lui Lazăr Popovici, inspector la căile ferate de stat, care obținuse cu acest exponat premiul II la expoziția internațională de la Sidney. Abundă în același timp modelele de mori.

Din domeniul agriculturii sînt prezentate toate soiurile de cereale cultivate în Transilvania, precum și produsele animalo-vegetale. Vinurile de Alba, Cricău, Micăsasa obțin succese. Expoziția de vite și fructe din 2 septembrie nu a avut succesul dorit, date fiind condițiile grele de transport. Preocupările populației românești care locuia în munți sînt bogat reprezentate în expoziție. La loc de frunte stă mineritul. Șteampurile și celelalte unelte necesare industriei miniere arată priceperea acelor care se ocupă de această muncă grea. Sînt expuse apoi stufuri metalifere, cărbuni, piatră de var. Apreciate sînt minereurile de aur de la minele „Sft. Treime“, „Sft. Nicolae“, „Concordia“ (Bucium), prezentate de Alexandru Filip, sticlele de apă minerală de Sîngeorgiu, expuse de societatea pe acțiuni „Hebe“ din Năsăud, precum și colecția lui A. P. Alexi, profesor în același oraș.

Realizărilor culturale românești li se afectează un important loc în cadrul expoziției. Artele plastice, tipografiile, dezvoltarea învățămîntului românesc sînt

¹⁶ *Telegraful Român*, nr. 99,25 aug. 1881.

¹⁷ *Hermannstädter Zeitung*, nr. 208,1 sept. 1881.

¹⁸ *Familia*, nr. 64,27 aug. /8 sept. 1881.

¹⁹ *Telegraful Român*, nr. 102,1 sept. 1881.

marcate prin bogăția exponatelor. Sînt expuse lucrări de literatură, limbă, medicină, drept, istorie. Cu ocazia prezentării lucrărilor de istorie, a unor vestigii ale trecutului de luptă al poporului nostru (cornul în care își ținea praful de pușcă Horea, documente din anul revoluționar 1848—49), în presă se face propagandă pentru înființarea unei societăți istorico-archeologice și a unui muzeu istoric în care să se păstreze documentele privind istoria poporului nostru. Din istoriografie sînt expuse: „Arhivul“ lui Cipariu, „Istoria regimentului II românesc de graniță“ de Barițiu și „Istoria resbelului oriental“ de A. P. Alexi și Maxim Pop.

Sumara prezentare a exponatelor îndreptățește constatarea că expoziția a reușit să demonstreze posibilitățile creatoare ale populației românești din Transilvania și că în toate domeniile de activitate ea este pe măsura celorlalte populații locuitoare ale acestei provincii. „Expoziția a reușit — scrie „Telegraful Român“ — și putem fi mulțumiți cu ea, considerînd enormele greutăți care trebuiau învinse avînd în vedere mai cu seamă lipsa totală de mijloace bănești corespunzătoare pentru o astfel de întreprindere“²⁰. Ea a demonstrat puterea „de viață a poporului român, a iubirii sale de muncă și a aptitudinilor sale, pe lângă o însemnată încurajare a industriei noastre“²¹. Că expoziția s-a bucurat de un real succes o dovedesc unele aprecieri din presă, unele din ele exagerate, dar semnificative, după care efectul acesteia pentru atitudinea străinilor față de românii din Transilvania se poate compara cu cel produs pe cîmpurile de la Plevna pentru „frații noștri din România liberă“²². Se mai evidențiază însă și un alt aspect al expoziției. După cum am arătat mai sus, ea trebuia să fie un protest față de instaurarea dualismului. „Dacă expoziția de la Sibiu — se subliniază în „Gazeta Transilvaniei“²³ — n-ar fi avut nici un alt rezultat practic, singur faptul că ea a demonstrat în mod vizibil că regimul de stat, timp de 15 ani, n-a făcut absolut nimic pentru îmbunătățirea soartei muncitorului român, ar fi ajuns spre a-i da cea mai mare importanță“. Concluzia cu care pleca vizitatorul era aceea că în toate ramurile de bază ale vieții economice, poporului român majoritar îi revenea un rol important și deci revendicările sale erau cu totul legitime.

În lupta pentru drepturi politice burghezia română este tot mai interesată de a-și lărgi baza socială prin cîștigarea adeziunii și a sprijinului tuturor păturilor sociale de la orașe și sate. Este vorba de micii meseriași și de țărănimea înstărită, de burghezia satelor. Interesele acestora fiind în multe privințe concordante cu ale burgheziei mari, colaborarea se realizează cu destulă ușurință. Cu cît aceste pături erau mai puternice din punct de vedere economic, cu atît și sprijinul solicitat era mai eficient.

Demonstrarea progresului economic al acestor categorii în împrejurările date se realizează pe aceeași cale a expozițiilor. Asociațiile meseriașilor, societățile de credit sau de agricultură sînt îndemnate spre asemenea acțiuni.

Între anii 1881—1902 „Reuniunea de agricultură din Comitatul Sibiu“ și „Reuniunea sodalilor români din Sibiu“ organizează douăsprezece expoziții de vite, trei de fructe și una industrială. De asemenea reuniunile de femei au organizat la Hunedoara, Blaj, Orăștie, Bran, expoziții cu produse ale industriei casnice cu caracter mai mult local²⁴.

Expoziția din 1902 organizată de cele două asociații pomenite a avut loc în perioada 7/19—17/29 octombrie. Au fost expuse 1700 obiecte, reprezentînd 51 de comune din Comitatul Sibiu și 37 din alte comitate. Din cuvîntul de deschidere rostit de Demetriu Comșa rezultă că scopul urmărit prin expoziție este acela de a contribui „la strîngerea rîndurilor deseori răslețite la propășirea industriei românești, la împreuna lucrare și la încrederea în marile destoinicii proprii neamului nostru“²⁵.

²⁰ *Idem*, nr. 99,25 aug. 1881.

²¹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 100,4/16 sept. 1881.

²² *Telegraful Român*, nr. 104,5 sept. 1881.

²³ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 100,4/16 sept. 1881.

²⁴ *Transilvania*, XXXIII (1902), nr. 5.

²⁵ *Tribuna Poporului*, nr. 185,8/21 oct. 1902.

Sînt expuse același gen de obiecte. Dacă asupra produselor industriei casnice observațiile sînt aceleași, în ceea ce privește exponatele meseriașilor se observă un progres calitativ. Timplarii expun garnituri de mobilă combinată (Emil Petruțiu), fierarii cuptoare și case Wertheim. Senzație a produs războiul de țesut mecanic, expus de societatea Crompton din București. Războiul, ale cărui calități tehnice sînt descrise în presă, funcționa și în timpul expoziției. Expoziția prezintă și un interes etnografic deosebit prin expunerea a trei case țărănești din comunele Rășinari, Săliște, Avrig, cu specificul lor, complet mobilate în stilul respectiv. Calitățile exponatelor industriei casnice țărănești constituie un îndemn pentru publicarea unui album de cusături și motive populare care singur „ar fi meritat aranjarea expoziției și care vesti-va urmașilor ce au știut să făptuiască cu acul și la război generația de astăzi și străbunii noștri”²⁶.

Expoziția organizată în 1905 de asociația „Astra” a avut un caracter deosebit. Dacă în expozițiile anterioare au avut o pondere mai mare produsele economice, în cadrul acesteia prevalează realizările cultural-etnografice. Organizată cu ocazia inaugurării Muzeului Național, împreună cu alte manifestații culturale, ea a avut un răsunset deosebit în întreaga Transilvanie, în România și în străinătate. Programată inițial pe perioada 19—28 august, ea s-a prelungit pînă în 14 septembrie. Cu această ocazie la Sibiu s-a ținut adunarea generală a Astreii, adunarea generală a societății de teatru, conferința băncilor române, reprezentații artistice, serbări etnografice etc.

Expoziția, pe lângă rolul de a evidenția încă o dată puterea de creație a poporului nostru, trebuia să constituie baza de selecție pentru fondul Muzeului. Ea avea să cuprindă o parte etnografică și una istorico-culturală²⁷. Partea etnografică înfățișă obiecte privind situația geografică, viața rurală, condițiile de locuit ale românilor, industria casnică, ocupațiile agricole, iar partea istorico-culturală: documente istorice, situația bisericii românești, literatura și știința, artele frumoase. Sînt prezente apoi exponatele societăților culturale și ale băncilor burgheziei românești.

De organizarea expoziției s-a ocupat cu multă rîvnă dr. C. Diaconovici. În toate secțiile propuse în program s-a realizat un tablou destul de fidel și complet al stării populației românilor din Austro-Ungaria la acea dată. La expoziție au participat 1327 de expozanți, cu circa 9.000 de obiecte²⁸. Afluența publicului a fost așa de mare, încît cheltuielile de organizare și deservire ale expoziției pe timpul celor 25 zile au fost acoperite din încasările la intrare. Bogat a fost reprezentat tipul și portul țărănesc, locuințele, obiectele casnice. Costumele naționale erau expuse pe manechine, inovație împrumutată de la expoziția sodalilor din Sibiu. Industria de casă a figurat și aci pe prim plan prin numărul mare de obiecte din comunele apropiate Sibiului (Săliște, Rășinari), Brașovului (Codlea), dar și din despărțămintele asociației Beiuș, Abrud-Cîmpeni, Satu Mare, Timișoara etc. De o deosebită apreciere s-a bucurat compoziția etnografică ce a obținut elogii și la expozițiile internaționale: „Grupul tinerilor din Scheii Brașovului”, expusă de directorul băncii românești din București, Teodor Nica. Cu mai puține exponate, dar interesantă prin obiectele prezentate, a fost secția de îndeletniciri agricole și industrie minieră. Mai ales stîna în mărime naturală, cu toate accesoriile, expusă de locuitorii din Poiana Sibiului, și executarea practică a spălării minereului de aur de un băieș de la societatea Concordia din Bucium au fost cercetate cu mult interes.

Secția istorică cuprinde documente mai vechi și mai noi, relicve și vestigii ale personalităților de seamă din istoria noastră atît din Transilvania cît și din celelalte două provincii, tablouri reprezentînd pe Horea, tribunii de la 1848, alături de cele ale domnilor Țării Românești și Moldovei, în speță Mihai Viteazul. Se remarcă

²⁶ *Tribuna Poporului*, nr. 185,8/21 oct. 1902.

²⁷ *Analele pentru literatura română și cultura poporului român*, VI (nov.-dec. 1905).

²⁸ *Ibidem*; vezi și C. Tăzlăuanu, *Muzeul Națiunii, în Transilvania*, nr. 4, iulie-august 1911.

bogata colecție de documente expusă de cunoscutul publicist Elie Dăianu din Cluj. Partea istorică și exponatele bisericilor române au fost cercetate amănunțit de istoricii vremii, în frunte cu Nicolae Iorga.

Secția de literatură-știință s-a evidențiat prin 1.000 de scrieri a peste 100 de autori, precum și prin 26 editori cu peste 2.000 de titluri.

Exponatele băncilor române și ale societăților de credit prezintă o semnificație deosebită. Ele evidențiază domeniul spre care se îndrepta burghezia română în activitatea sa date fiind condițiile de dezvoltare limitate impuse de statul austro-ungar burgheziei națiunilor asuprite. În același timp, prin expoziție, burghezia bancară română, destul de puternică la această dată, urmărea ca prin propaganda făcută să-și mărească influența și prestigiul în rîndurile populației românești. Fără îndoială, graficele celor 76 de instituții de credit prezente la expoziție, după înseși mărturiile organizatorilor, au făcut o impresie deosebită²⁹.

Privirea schematică asupra organizării, desfășurării expozițiilor, precum și asupra obiectelor expuse impune unele concluzii.

Obiectele expuse, însăși organizarea acestor expoziții, au reușit să evidențieze atât dezvoltarea economică a burgheziei române în această perioadă, cât și faptul că populația românească posedă reale capacități de creație.

Expozițiile organizate de burghezie cu sprijinul întregii populații românești aveau menirea de a da un impuls dezvoltării economice, burghezia română văzînd în mod just că revendicarea drepturilor politice trebuie să se bazeze pe un fundament economic solid. În același timp, după mărturiile organizatorilor, ele trebuiau să demonstreze că populația română din statul austro-ungar nu este incapabilă, că ea, deși pusă în inferioritate față de celelalte populații conlocuitoare, maghiari și sași, s-a dezvoltat, prezintă o pondere în economia Transilvaniei.

Dacă acestea au fost țelurile mărturisite, se impun însă și anumite completări asupra unor sensuri la care, fără îndoială, cei care le-au organizat s-au gîndit, dar nu le-au putut afixa. Ele au contribuit la crearea unei solidarități a întregii populații românești din fosta monarhie, cu lupta sa pentru drepturi naționale și au ținut trează conștiința unității culturale și naționale cu românii de dincolo de Carpați.

Primul deziderat s-a îndeplinit atît prin modul de a achiziționa obiectele cît și prin ecoul larg pe care expozițiile l-au avut în mase. Crearea comisiilor de colecționare a obiectelor în fiecare oraș și comună mai importantă, propaganda prin presă a dus la un contact direct al reprezentanților burgheziei cu masele largi țărănești. Contactul acesta se realizează apoi prin însăși participarea la expoziții și la festivitățile care aveau loc cu această ocazie, unde se întâlneau — după cum remarcă reporterii din acea vreme — românii din cele „patru unghiuri”³⁰.

Rolul expozițiilor în afirmarea unității culturale și naționale cu populația din vechea Românie se concretiza prin contribuția adusă de cei de peste Carpați la realizarea acestor expoziții. Prezența unor personalități de seamă din viața culturală sau politică a României la festivitățile organizate cu ocazia deschiderii expozițiilor, cuvîntările ținute de aceștia, au contribuit, fără îndoială, la un contact strîns cu cei din Transilvania. Amintim prezența lui Alexandru Odobescu, la expoziția din 1862, a poetului Sion, a deputatului Nicosescu, a generalului Davila în 1881, a lui Ion Bianu în 1902, iar în 1905 a lui C. Istrati, fost ministru al cultelor, a prof. univ. Antonescu, a marelui istoric Nicolae Iorga. Nicolae Iorga a fost primit cu puternice manifestații de simpatie și admirație la Sibiu, iar la Săliște, cu ocazia excursiei din 14/27 august, unde a ținut o conferință, presa subliniază că „o primire atît de triumfală se face numai unui rege al gîndirii”³¹.

La aceste festivități participau nu numai personalități, ci și numeroși vizitatori. Se apreciază că la expoziția din 1905, cînd au avut loc cele mai mari manifestări culturale din această perioadă, au participat peste 2.000 de persoane din România.

²⁹ *Revista economică*, nr. 37, 10 sept. 1905.

³⁰ *Cronica Sibiului*, nr. 1, 7/20 aug. 1905.

³¹ *Gazeta Transilvaniei*, nr. 181, 17/29 aug. 1905.

Repertoriul manifestărilor culturale vădea tendința de a sublinia unitatea culturală de pe cele două versante ale Carpaților. Prezentarea pieselor „Moș Ciocirlan” de Flondor și „Fântina Blanduziei” de Alecsandri, alături de seratele etnografice ale transilvănenilor sau piesele de teatru ale acestora — sînt destul de revelatoare în acest sens.

La expoziții figurează și exponate trimise din România. Obiectele expuse de azilul „Elena Doamna” din București în 1881 sau exponatele unor particulari arătau asemănarea cu cele de proveniență transilvăneană.

Semnificativ ni se pare în același timp caracterul unor obiecte prezentate de cei din Transilvania. Astfel, la expoziția din 1881, Cornelia Răduțiu din Arad prezintă portretul lui Vasile Alecsandri, cusut pe un fond albastru, înconjurat de o ghirlandă de aur legată cu panglici în culorile naționale, iar pictorul Mihail Pop din Brașov, alături de portretele lui Avram Iancu, Andrei Mureșanu, așează pe cele ale lui Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Alexandru Ion Cuza.

În 1905, alături de documente, relicve ale tribunilor de la 1848, sînt prezentate documente ale domnilor din Țara Românească și Moldova; alături de lucrările poezilor și scriitorilor români din Austro-Ungaria, cele ale oamenilor de cultură de peste Carpați. Rezultă deci că valorile culturale și istorice din România erau considerate de cei din Transilvania ca valori comune întregului popor român.

La acestea se mai adaugă propaganda făcută expozițiilor în presa din România, reportajele fiind reproduse apoi în presa română din Transilvania.

În ansamblu, aceste expoziții au dovedit „cum că poporul nostru... este un popor plin de viață, un popor al progresului și al viitorului”³².

VASILE VESA

ASPECTS DE L'ACTIVITÉ CULTURELLE-POLITIQUE DE LA BOURGEOISIE ROUMAINE DE TRANSYLVANIE À LA FIN DU XIXe SIÈCLE ET AU COMMENCEMENT DU XXe SIÈCLE

(Résumé)

Dans la seconde moitié du XIX-ème siècle et au commencement du XX-ème, en Transylvanie, la population roumaine a organisé une série d'expositions au caractère économique et culturel, par l'intermédiaire de l'association ASTRA et de certaines réunions des artisans. Ainsi, sous l'égide de l'association ASTRA ont été organisées les expositions de 1862 de Brașov, de 1881 et de 1905 à Sibiu. La société des sodales et la société d'agriculture de Sibiu organisent dans cette période plusieurs expositions, en se relevant surtout celle de 1902, de Sibiu. A ces expositions étaient exposées des produits des artisans roumains, des produits animalo-végétaux de toute sorte, des outils agricoles, des objets ethnographiques, objets d'art, productions littéraires et artistiques, en mettant surtout en évidence par les nombreux objets exposés la richesse, la beauté de notre port populaire. Le nombre des participants et des objets exposés a été relativement grand, en prenant surtout en considération les conditions dans lesquelles ont été organisées, par l'effort soutenu seulement de la part de la population roumaine. Elles ont été organisées avec des produits exclusivement roumains, non pas par égoïsme national, mais parce-que justement dans cette période les gouvernants autrichiens-hongrois essayaient à minimiser la capacité et le rôle de la population roumaine dans l'économie de Transylvanie.

³² *Familia*, nr. 67, 6/18 sept. 1881.

Les expositions ont été organisées pour démontrer que la population roumaine de l'Autriche-Hongrie possède des capacités réelles dans tous les domaines d'activité, que son importance dans l'économie, dans la culture de l'état occupe une place à part. Par conséquence, ses prétentions à l'émancipation nationale sont pleinement justifiées.

Les expositions étaient, en même temps, un moyen indiqué pour que les roumains de toute l'Autriche-Hongrie se rencontrent avec ceux d'au delà des Carpathes, ce qui a contribué à l'affermissement de l'idée de l'unité nationale de tous les roumains, idée qui s'affirmait de plus en plus décidé chez la population roumaine de Transylvanie.

Par les produits présentés à ces expositions, par le grand nombre des participants, par la contribution apportée à leur succès par la population roumaine d'au-delà des Carpathes, les expositions ont contribué d'une manière efficace à la stimulation de la vie économique de la Transylvanie, à l'affirmation de l'importance de l'activité des Roumains dans l'ensemble de la vie économique, culturelle en Transylvanie, à l'affermissement de l'idée de l'unité nationale.